

درپیش گرفتن تدابیری به جهت* جمع‌آوری مواد از برای یک تاریخ ایران

استاد مجتبی مینوی

مسائل چندی در برابر ماست که باید ابتدا آنها را حل کنیم و سپس به ریختن طرحی به جهت نوشتن یک تاریخ اقدام کنیم:

اولاً – مراد ما از لفظ ایران چیست؟ حدود جغرافیایی این مملکتی که بدین لفظ می‌نامیم چیست؟ زیرا که سرزمین‌ها و حوزه فرمانفرمایی سلسله‌های پادشاهان هخامنشی و اشکانی و ساسانی و غزنوی و سلجوقی و مغول و صفوی و قاجار همگی را به نام ایران می‌خوانیم ولی همگی اینها عین هم نیستند.

ثانیاً – اخبار کدامین سلسله‌های پادشاهان و کدام فرمانروایان را باید ذکر کرد؟ زیرا که هرچند تاریخی که ما می‌خواهیم بنویسیم تاریخ آن مردمانی است که در این سرزمین‌ها سکونت داشته و دارند و تاریخ پیشرفت‌ها و هنرها و اوضاع و احوال آنهاست باید به ناچار در باب جنگ‌ها و خونریزی‌ها و حوادث سیاسی و ایلغارهایی هم که در این سرزمین‌ها اتفاق افتاده است بحث کنیم.

ثالثاً – چگونه باید ترتیب تاریخی و سنواتی وقایع را با عرض و طول این زمینی که حوادث در آنها پیش آمده است ترکیب کنیم؟

*. بررسی‌های تاریخی، آبان ۱۳۴۵، شماره ۳، صص ۱۸۷-۱۹۰.

وقتی بوده است که بیست فرمانروا و یاغی در آن واحد در ولایات مختلف سرزمینی که ما امروزه ایران می‌نامیم صاحب قدرت بوده‌اند و با هم نزاع می‌کرده‌اند بعضی از کتب تاریخی ما برحسب طبقات سلاطین نوشته شده است و برخی برحسب توالی سنوات، ولی تاریخی که امروز می‌خواهیم بنویسیم باید تاریخ ایران را به منزله جزء لاینفک تاریخ جهان دربر داشته باشد و برحسب طرح و نقشه تازه‌ای نوشته شود. تاریخ جدید ایران باید مبتنی بر اصول جدید تاریخ نگاری و به شکل و شیوه تازه‌ای باشد. بسیاری از اوقات لازم خواهد شد که عبارات مآخذ قدیم را و اطلاعاتی را که از آنها به دست می‌آوریم به طوری به کار ببریم و تحریر کنیم که شبیه به ترجمه باشد. زیرا که آنان از آن عبارت چیز دیگری می‌فهمیدند و ما باید آنچه را که ایشان از آن می‌فهمیدند کشف کنیم.

از برای رسیدن به این مقصود مثنی منابع به زبان‌های فارسی و عربی و ترکی و السنه دیگر داریم، از کتب درجه اول حاوی اخبار عالی رتبه معتبر گرفته تا مجموعه‌های سخیف حاوی عجایب و غرایب عامیانه که از اینها هم محتمل است قطعه‌های خبر و اطلاع خوب و قابل استعمالی بتوان به دست آورد.

تاریخ‌های ما چنان‌که همه می‌دانند بر سه نوع است: تاریخ‌های عمومی و منتظم‌های برحسب سنوات تاریخ‌های محلی و ولایتی که جغرافی و تاریخ و سرگذشت رجال و شعرای شهرهای مختلف را به دست می‌دهند، و تاریخ‌های برحسب طبقات سلاطین. حتی امروزه هم بعضی کتب نوشته شده است و می‌شود که به هریک از این چند نوع ممکن است متعلق باشد: تاریخ زرین‌کوب، تاریخ پیرنیا، تاریخ قائنات، تاریخ قومس، تاریخ تبریز، تاریخ ری، تاریخ نادرشاه، تاریخ قاجاریه.

پس اولاً باید کتابخانه‌های عمومی و خصوصی را جستجو کرد، و هر چه را از این قبیل کتب در آنها یافت می‌شود (که اغلب آنها هنوز به صورت نسخه خطی است) به دست آورد. پیش از هر کار دیگر باید شروع کنیم به جمع آوردن کتب چاپی و نسخه‌های خطی (عین نسخ یا عکس و میکروفیلم آنها) و عکس کتاب‌های چاپی نادر و نایاب. این وظیفه را طبعاً کتابخانه پهلوی به نحو احسن انجام خواهد داد. ولی برحسب تجربه شخصی می‌دانم که این کار چندان آسان نیست. نه همه محتویات کتابخانه‌های عمومی و مجموعه‌های شخصی فهرست شده است و معروف است و نه به همه صاحبان کتاب‌ها و نسخ خطی حاضر و مایل به همکاری هستند و اجازه خواهند داد که عکس از کتب قیمتی ایشان گرفته شود و در دسترس عموم گذاشته شود، زیرا که هنوز خیال می‌کنند که طبع و انتشار کتاب موجب تنزل قیمت مملکات ایشان می‌شود. کتابخانه‌های ممالک مختلف تاکنون روی مساعد نشان داده‌اند، ولی حتی در آن ناحیه گاهی ما با رد و منع روبه‌رو شده‌ایم.

ثانیاً مرحله فهرست کردن این مآخذ و به روی فیش آوردن مطالب مندرج در آنهاست. همه کس دارای آن استعداد و حضور ذهن خاص نیست که خبر تاریخی را بشناسد. پس باید گروه زیادی از محصلین را مخصوصاً تربیت کرد و راهنمایی نمود که کتاب‌ها را، نه فقط کتاب‌های جغرافیایی و تاریخی را که ذکر شد، بلکه حتی متون ادبی و عرفانی و علمی و دینی را تا از آنها هر قطعه خبری را که تصادفاً در آنها مندرج باشد و حاکی از وضع اقتصادی یا اجتماعی یا سیاسی و یا فرهنگی باشد، بخوانند و بیرون بکشند و روی قطعات کاغذ

یادداشت کنند، و این کاری است که اختصاص به رشته تاریخ‌نویسی ندارد، در سایر رشته‌ها هم این مطلب صادق است.

از برای همه این قبیل کارها و تدارکات احتیاج به مؤسسه‌ای هست که مشتمل باشد بر یک دسته بزرگ محصلین و متبعین و یک دسته کوچک‌تر متخصصین که راهنمایی کنند و تحقیقات را زیر نظر بگیرند و نتایج کار را به کار ببرند.

من گمان می‌کنم در مرحله اول باید درصدد نوشتن رساله‌های مفردی در موضوع‌های مخصوص و حوادث جدا جدا برآمد. پس از آن چندان اشکالی نخواهد داشت که این رساله‌ها را با هم ترکیب و مزج کنند و یک تاریخ ایران پیوسته و کامل بنویسند.